

Biztonság és magánélet

Egy témakör két folyóiratban

A „biztonság” és a „magánélet” (*privacy*) olyan fogalmak, amelyeket kiterjedten használunk a köznyelvben, de egyúttal számos tudomány- és szakterület – köztük a filozófia, a szociológia, a jog, a közgazdaságtan, a kriminológia, és nem utolsósorban a megfigyeléstudomány (*Surveillance Studies*) – kiemelt kutatási tárgya. Közismert fogalmakról van tehát szó, amelyek jelentését az utca embere magától értetődőnek tartja, és amelyekről különböző nézőpontokból már eddig is könyvtárnyi tudományos és szakirodalmi publikáció született, de amelyeket többdimenziós voltak és komplexitásuk miatt mégis nehéz egzakt módon definiálni. Viszonyuk is ellentmondásos: van, aki a személyes magánszféráját és biztonságát mintegy iker-követelménynek tekinti, mások a biztonságot közösségi értéknek, a magánélet érvényesíthetőségét egyéni értéknek ítélik. A médiafogyasztó állampolgár pedig a „szekuritizáció” korában, és főleg az információs és kommunikációs technológiák által támogatott és inspiált megfigyelési eszközök és rendszerek közegében látszólag elkerülhetetlen alkuhelyzettel szembesül: amennyivel fontosabb számára az egyik érték, annnyival többről kell lemondania a másik érvényesítésében. Az alkuszemléletet erősíti az is, hogy aki az egyik fogalommal kapcsolatban valamely szakterületen jártas, a másikhoz nem, vagy csak felületesen ért, és szemléletében is azonosul a sugallt alku két fő elemének valamelyikével. A magyar nyelvű szakirodalomban eleve kevés tudományos igényű publikáció született a két fogalom bármelyikének vizsgálatára, viszonyuk, összefüggéseik sokoldalúságának elemzésével pedig adósak magyarul publikáló kutatóink, szerzőink.

Olvasóink már értesültek róla, hogy a Replika és az Információs Társadalom szerkesztősége a közelmúltban elhatározta: a jövőben együttműködik egymás folyóiratszámainak, cikkeinek népszerűsítésében és egyes, mindkét periodika szakterületébe tartozó témák közös gondozásában. Kölcsönös recenziókkal, tartalomjegyzékek közlésével már találkozhattak az olvasók, jelen számunkban pedig az első közös tematikus összeállítás tanulmányait olvashatják, amelyek a két folyóiratban egyszerre jelennek meg, nyomtatott és elektronikus formában egyaránt. A közös téma a biztonság és a magánélet (*privacy*) viszonyrendszere. Azok a tanulmányok, amelyek elsősorban társadalomelméleti vagy szociológiai szempont-

ból elemzik a kérdéskört vagy annak egy részterületét, a Replika hasábjain jelennek meg, az új információs technológiák alkalmazását és hatását involváló írások pedig az Információs Társadalom rovataiban.

Együttműködésünk egyúttal műfaji újdonságot is eredményez: tudomásunk szerint a magyar sajtótörténetben még nem fordult elő, hogy egy kétrészes tanulmány első része az egyik folyóiratban, második része pedig a vele egy időben publikált másik független folyóiratban jelenjen meg. Esetünkben a kétrészes, háromszerzős felvezető tanulmány első részét a Replika közli, második részét pedig az Információs Társadalom – aki tehát érdeklődik a tanulmány folytatása iránt (vagy kíváncsi az előzményére), lapozza fel a másik periodikát, vagy kattintson át a másik honlapra.

A Replika jelen számában *Székely Iván, Somody Bernadette és Szabó Máté Dániel* közös tanulmányuk első részében áttekintik a magánélet (*privacy*) és a biztonság fogalmak jelentés-tartalmát, értelmezési kereteit, csoportosítási és rendszerbe foglalási kísérleteit, majd amellett érvelnek, hogy mindkettő a kiterjesztett értelemben vett közjavak egyikének tekinthető. Ezután röviden ismertetik az alku-modell általános jellemzőit, kritikáit és konkrét vizsgálatának lehetséges kereteit egy nemzetközi kutatási projekt, a PRISMS eredményeire támaszkodva. Ezt követően felvázolják egy nemzetközi empirikus vizsgálat koncepcióját, majd ismertetik a megvalósult vizsgálat eredményeiből a biztonság-magánélet alku létét cáfoló következtetéseket, miszerint az emberek gondolkodásában a *privacy* és a biztonság alapvetően két egymástól független érték; a többségük pedig mind a kettőt egyaránt fontosnak tartja. *Szénay Márta* egy másik nemzetközi kutatási projekt, a SurPRISE tanulságait és eltérő módszertannal végzett empirikus vizsgálatának eredményeit ismerteti: a kutatók állampolgári konzultációk során gyűjtötték össze az emberek véleményét a megfigyelésen alapuló biztonságtechnológiai megoldásokról, és nemcsak kérdéseket tettek fel, hanem segítettek is az állampolgárokat, hogy válaszaik megfogalmazása előtt tájékozódjanak a felvetett témákban és különféle dilemmákat ismerjenek meg. *Ságvári Bence* írása az algoritmus-alapú, nagy adattömegek elemzésén és gépi tanuláson alapuló döntéshozatal biztonsági, politikai és üzleti alkalmazásainak bemutatásával az ilyen döntéshozatal diszkriminatív következményeire hívja fel a figyelmet. A magánéletet érintő automatizált döntések felerősíthetik a meglévő diszkriminációs folyamatokat, az "objektív" modellek igazságtalan társadalmi rendszerek kiépítését szolgálhatják, az algoritmusok átláthatóságának és auditálhatóságának biztosítása pedig komoly nehézségekbe ütközik. *Charles Raab* tanulmányában bemutatja és elemzi a feltételezett biztonság-magánélet alku ellen és mellett szóló érveket, és végkövetkeztetésként egyenesen azt állítja, hogy a magánélet maga is biztonsági érték.

A szerkesztők

Információs Társadalom

Biztonság és magánélet

Székely Iván – Somody Bernadette – Szabó Máté Dániel
Biztonság és magánélet: az alku-modell megkérdőjelezése
és meghaladása II. rész – Jogi és döntéstámogatási
megközelítések

Kiss Attila – Krasznay Csaba
A felhasználói viselkedéselemzés kiberbiztonsági előnyei
és adatvédelmi kihívásai

2017. XVII. évfolyam 1. szám

Beköszöntő 5

TANULMÁNYOK

Székely Iván – Somody Bernadette – Szabó Máté Dániel

Biztonság és magánélet: az alku-modell megkérdőjelezése és meghaladása, II. rész: Jogi és döntéstámogatási megközelítések 7

Ez a tanulmány a biztonság és a magánélet sokrétegű, sokszempontú viszonyát elemzi, közelebbről a közöttük fennálló feltételezett alku-helyzet érvényességét és meghaladási lehetőségeit. A tanulmány két nagy egységre tagolódik és két részben jelenik meg, két együttműködő tudományos folyóirat egy időben megjelenő, tematikusan összehangolt lapszámaiban. Az első rész a Replika 103. lapszámában olvasható, a második rész pedig az Információs Társadalom jelen számában, mindkét esetben nyomtatott és elektronikus formában egyaránt. A tanulmány II. része a magánélet kontra biztonság döntési szituációkra koncentrál. Az emberi jogi bíróságok által követett módszertan és érvelés részletes elemzése alapján a szerzők az alku-modell meghaladását segítő új javaslatokat dolgoztak ki olyan esetekre, ahol a személyes magánszféra korlátozását biztonsági célok indokolják. Végül a szerzők az arányossági teszt logikáját és módszertanát a döntéstámogatás területére transzponálják, és részletes kérdéssort és szigorú eljárást dolgoztak ki olyan helyzetek kezelésére, ahol a magánéletet potenciálisan sértő megfigyelő rendszerek bevezetéséről kell döntést hozni.

Kulcsszavak: biztonság, privacy, arányossági teszt, Emberi Jogok Európai Bírósága, megfigyelés, döntéstámogatás

Pásztor Emese

„Magánélet és bizonytalanság” – A jogi kontrollmechanizmusok szerepe a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés alapjogi kockázatainak mérséklésében 24

A terrorizmus Európa mind több országában olyan fenyegetés, amely a lakosságtól már a mindennapokban is kényszerű alkalmazkodást követel. A demokratikus intézmények védelme érdekében az államok különleges megfigyelési eszközöket vehetnek be, melyeknek a technikai lehetőségek egyre kevésbé szabnak korlátokat. A veszély forrása bárhol lehet, ezért kézenfekvő az állami logika, mely az ártatlanság vélelmét és a konkrét bűncselekményekhez kapcsolódó gyanút félretéve inkább minden polgárra kockázati tényezőként tekint, utat nyitva ezzel a tömeges megfigyelésnek. A tanulmány arra keresi a választ, hogy a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés működését miként lehet hatékony külső jogi kontroll alá rendelni. A strasbourgi bíróság esetjoga által kirajzolt minimum a bírói hatalmi ág végső jogorvoslati szerepének biztosítása felé mutat. A tanulmány célja annak elemzése, hogy intézményi, hatásköri, illetve eljárási szempontból hogyan rajzolható fel az a rendszer, mely amellett, hogy megfelel a strasbourgi mércének és a magyar al-

kormányos hagyománynak, valóban alkalmas is a titkos megfigyelések hatékony külső jogi kontrolljának megvalósítására.

Kulcsszavak: magánélet, titkos információgyűjtés, megfigyelés, bírói függetlenség, külső kontroll

Szabó Endre Győző – Révész Balázs

Adataink biztonságban - adatainkban a biztonság?

45

A magánélet és a biztonság népszerű ellentépként tűnhet fel az adatvédelmi gondolkodásban. Leegyszerűsítve olvashatjuk sokszor, hogy ha bizonyos feltételek hiányoznak, aránytalanul nagy áldozatot hozhatunk a személyes magánszféra, a privacy oldalán a biztonság érdekében, és magánszféránk túlzott feláldozása a biztonság oltárán visszafordíthatatlan folyamathoz és orwelli világhoz vezet. Más, a biztonság szempontjait mindenek felettinek hirdető érvelésben viszont a személyes adatok védelmére való hivatkozást alkotmányjogi büvészkedésnek csúfolják és igyekeznek kisebbiteni a magánszféra-védelem egyébként méltányolandó értékeit. A magánélet és a személyes adatok védelmének pedig nagy a tétje, az adatok illetéktelenek részére való kiszolgáltatása, rosszhiszemű felhasználása egzisztenciákat, családokat tehet tönkre, boldogulási lehetőségeket húsíthat meg, ha a védelem alacsony szintre süllyed. Másrészt pedig az információszerzés, illetve előzetes adatgyűjtés a különböző bűnelkövetések, terrorcselekmények előkészületi cselekményei is egyben. Azzal, ha a személyes adataink, magánszféránk védelmében ésszerű lépéseket teszünk, élünk a jog és a technológia adta védelmi lehetőségekkel, adatainkat nemcsak az államtól és a piaci szereplőktől, de a bűnözőktől is elzárjuk, és ezzel mindannyiunk biztonságát szolgáljuk. Egy terület tehát biztosan létezik, ahol a biztonság és magánszféra mezsgyéje összeér: az adatbiztonság és ezzel összefüggésben a tudatos, felelős felhasználói attitűd, aminek azonban sokszor az emberi tényező a gátja. Jelen tanulmányban a magánszféra és biztonság kérdéskörének komplexitásáról szólnunk, és közös nevezőt keresünk az adatkezelések nézőpontjából, kitérve az új adatvédelmi rendelet (GDPR) magánszféránkat és biztonságunkat egyaránt szolgáló leendő jogintézményeinek bemutatására is.

Kulcsszavak: adatvédelem, biztonság, magánszféra, adatbiztonság, adatvédelmi incidens

Kiss Attila – Krasznay Csaba

A felhasználói viselkedéselemzés kiberbiztonsági előnyei és adatvédelmi kihívásai

55

Az elmúlt években a kiberbiztonság védelmi oldalán állók olyan lemaradásba kerültek a támadó oldallal szemben, amit soha korábban nem tapasztalhattunk. A távolság csökkentésére évről évre újabb megoldások kerülnek kidolgozásra, de jelenleg az egyik legkomolyabb „csodafegyvernek” a felhasználói viselkedéselemzést tartják. Felvetődik azonban a kérdés, hogy hogyan lehet a felhasználók magánszférájának, adatainak védelmét is biztosítani úgy, hogy a technológia teljes egészében a megfigyelésen alapul? Tanulmányunkban bemutatjuk a kiberbiztonság aktuális prob-

lémáit, az ezekre adott Big Data alapú lehetséges megoldásokat, valamint áttekintjük az adatvédelemmel kapcsolatos legfontosabb jelenlegi és az EU Általános Adatvédelmi Rendelete által 2018 májusától előírt jogi követelményeket.

Kulcsszavak: kiberbiztonság, adatvédelem, viselkedéselemzés, profilozás, Általános Adatvédelmi Rendelet

Gulyás Gábor György

Gépi tanulási módszerek alkalmazása deanonimizálásra 72

Számos olyan adathalmaz áll a rendelkezésünkre, amelyek jelentős üzleti és kutatási potenciált hordoznak. Azonban – gondoljunk például a hordozható eszközök által gyűjtött egészségügyi adatokra – a hasznosítás mellett kiemelkedő kockázati tényező a privátszféra sérülése, amelynek elkerülésére többek között anonimizálási algoritmusokat alkalmaznak. Jelen tanulmányban az anonimizálás „visszafordítási” szakosodott algoritmusokat, az úgynevezett deanonimizációs eljárásokat, illetve azoknak egy speciális és újnak tekinthető szegmensét tekintjük át, amelyeknél gépi tanulási eljárásokat alkalmaznak a robusztusság, illetve a hatékonyság növelése érdekében. A tanulmányban a privátszféra-sértő üzleti célú támadások és a biztonsági alkalmazások hasonlóságára is rámutatunk: ugyanaz az algoritmus hogyan tud biztonsági indokkal a privátszférával szemben dolgozni, kontextustól függően.

Kulcsszavak: anonimitás, deanonimizálás, gépi tanulás, privátszféra védelme

KONFERENCIABESZÁMOLÓ

Székelly Iván

CPDP – Computers, Privacy and Data Protection, tizedszer 87

English summaries of the papers 97